

імпульсні особливості зміни параметрів коливань з часом. Наукові відомості були необхідні як для вивчення внутрішньої будови Сонця, так і взагалі для розуміння фізичних процесів, які відбуваються на ньому, для розробки подальших напрямів їх вивчення. Надалі дослідні дані відкривали перспективи для одночасного спостереження і зіставлення процесів у всіх структурах Сонця від ядра до верхньої атмосфери, для дослідження тонкої структури р-мод, отримання спектрів g-мод, для вимірювань осциляцій яркості, які дозволяли простежити зміни у внутрішніх структурах Сонця з 11-річним циклом його активності.

Список використаних джерел

1. Архив Российской Академии наук. – Ф.1678. – Оп.1. – Д.1152. – 110 л.
2. Там же. – Д.1153. – 219 л.
3. Брунс А.В. Результаты исследования осцилляций яркости Солнца с борта межпланетной станции “ФОБОС-2” / А.В. Брунс, Р. Бонне, Ж.П. Делябудиньер, К. Фрелих, С.М. Шумко // Письма в Астрон. журн. – 1990. – Т.16. – №4. – С.330–342.
4. Брунс А.В. Тонкая временная структура 5-минутных колебаний яркости Солнца по наблюдениям с борта КА “Фобос” / А.В. Брунс, С.М. Шумко // Изв. Крым. астрофиз. общ. – 1992. – Т.85. – С.20–27.
5. Фрелих К. Гелиосейсмологический эксперимент на межпланетной станции “Фобос”: предварительные результаты / К. Фрелих, Р.М. Бонне, А. В. Брунс, В.А. Котов, Д.Н. Рачковский, С.М. Шумко // Изв. Крым. астрофиз. общ. – 1991. – Т.83. – С.22–33.

References

1. Arhiv Rossijskoj Akademii nauk. – F.1678. – Op.1. – D.1152. – 110 l. “UnpublishedSource”.
2. Tam zhe. – D.1153. – 219 l. “UnpublishedSource”.
3. Bruns A.V. Rezul'taty issledovaniya oscilljacij jarkosti Solnca s borta mezplanetnoj stancii “FOBOS-2” / A.V. Bruns, R. Bonne, Zh.P. Deljabinier, K. Frelj, S.M. Shumko // Pis'ma v Astron. zhurn. – 1990. – T.16. – №4. – S.330–342.
4. Bruns A.V. Tonkaja vremennaja struktura 5-minutnyh kolebanij jarkosti Solnca po nabljudenijam s borta KA “Fobos” / A.V. Bruns, S.M. Shumko // Izv. Krym. astrofiz. obs. – 1992. – T.85. – S.20–27.
5. Frelj K. GeliOSEjsmologicheskij jeksperiment na mezplanetnoj stancii “Fobos”: predvaritel'nye rezul'taty / K. Frelj, R.M. Bonnje, A.V. Bruns, V.A.Kotov, D.N. Rachkovskij, S.M. Shumko // Izv. Krym. astrofiz. obs. – 1991. – T.83. – S.22–33.

Merko O. M., Candidate of Historical Sciences, the specialist of management of RAS in interaction with the scientific organizations of the CFD(Ukraine, Kyiv), chayka_820@mail.ru;

Scherbina A. D., postgraduate of the National scientific agricultural library of NAAS (Ukraine, Kyiv), chayka_820@mail.ru

The research work of scientists of the Crimean astrophysical observatory of academy of sciences of the USSR at interplanetary stations of the Phobos series

Features of work of scientists of the Crimean astrophysical observatory of Academy of Sciences of the USSR within the new direction of researches of extra-atmospheric astronomy – helioseismology are opened. Stages of carrying out experiment of “IFIR” (“Interplanetary helioseismology on irradiation measurements”) on high-precision measurement of brightness of the Sun in three spectral intervals are described. It is proved that use of the precision photometers of “IFIR-2” and “IFIR-3” established at interplanetary stations “Phobos” and “Phobos-2” respectively gave the unique chance to receive a number of long, continuous supervision of the Sun. A.V. Bruns, V.A. Kotov, D.N. Rachkovsky, S.M. Shumko's contribution to development of space researches in the territory of the Crimean peninsula is proved: by means of the IFIR-3 device almost continuous record of low-amplitude fluctuations of solar irradiation is received.

Keywords: helioseismology, Sun brightness oscillation, Crimean astrophysical observatory of Academy of Sciences of the USSR, “IFIR”, “Phobos-2”.

Merko O. M., кандидат исторических наук, специалист Управления РАН по взаимодействию с научными организациями КФО (Украина, Киев), chayka_820@mail.ru;

Щербина А. Д., соискатель, Национальная научная сельскохозяйственная библиотека (Украина, Киев), chayka_820@mail.ru

Научно-исследовательская работа ученых Крымской астрофизической обсерватории АН СССР на межпланетных станциях серии “Фобос”

Раскрыты особенности работы ученых Крымской астрофизической обсерватории АН СССР в рамках нового направления исследований внеатмосферной астрономии – гелиосейсмологии. Описаны этапы проведения эксперимента “ИФИР” (“Межпланетная гелиосейсмология по измерениям иррадиации”) по высокоточному измерению яркости Солнца в трех спектральных интервалах. Доказано, что использование прецизионных фотометров “ИФИР-2” и “ИФИР-3” давали уникальную возможность получить ряд длительных, непрерывных наблюдений Солнца. Доказан вклад А. В. Брунса, В. А. Котова, Д. Н. Рачковского, С. М. Шумко в развитии космических исследований на территории Крымского полуострова: с помощью прибора “ИФИР-3” получена практически непрерывная запись малоамплитудных флуктуаций солнечной иррадиации. Сделан акцент на уникальности эксперимента, а именно: его проведение на значительном расстоянии от Земли, вне влияния земных помех, наблюдение флуктуации солнечного излучения на протяжении полугодия.

Ключевые слова: гелиосейсмология, осцилляции яркости Солнца, Крымская астрофизическая обсерватория АН СССР, “ИФИР”, “Фобос-2”.

* * *

УДК 94(477)

Шліхта І. В.
кандидат історичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
Національний транспортний університет
(Україна, Київ), ira.bts@mail.ru

Освітня політика Другої Речі Посполитої ЯК ДЖЕРЕЛО ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

Західноукраїнський націоналізм міжвоєнного періоду є унікальним явищем. Варто лише звернути увагу на факт успішності націоналістичної ідеології в українському середовищі Другої Речі Посполитої, який не має аналогів в історії українського націоналізму. Успіх цієї ідеології тісно пов'язаний з політикою польської влади, зокрема в освітній сфері. Потреба в освітній реформі була цілком очевидною, зважаючи на: тривалий період перебування польських земель у складі інших держав з їхніми освітніми системами, недостатній ступінь інтеграції різних частин країни в єдине ціле, а також на наявність чисельних, часто ворожих полякам, національних меншин, які мали власні заклади освіти. Курс на централізацію, уніфікацію, колонізацію освіти мав за мету виховати лояльних до Польської держави громадян. Однак непослідовність політики, сприйняття українців як громадян другого сорту призвели до протилежних наслідків. Мета дослідження – встановити характер зв'язку між політикою владних кіл Другої Речі Посполитої в царині освіти та становленням західноукраїнського націоналізму.

Ключові слова: міжвоєнний період, Друга Річ Посполита, український націоналізм, реформа, освіта.

Західноукраїнський націоналізм міжвоєнного періоду – явище, що привертало та привертає увагу науковців своєю оригінальністю. Одна з ключових проблем – вивчення причин появи й успішного розвитку українського націоналізму у Другій Речі Посполитій. Попри наявність серйозних досліджень у цій царині, а також праць із історії міжвоєнної Польщі – варто лише згадати розробки Ярослава Грицака [2; 3], Петра Мірчука [9], Михайла Сосновського [12], Василя Кислого [7], Тетяни Завгородньої [4], а також надзвичайно інформативні розділи у підручниках з історії Польщі Леоніда Зашкільняка й Миколи Крикуна [5], Чеслава Бжози та Анджея Сови [15] – вплив освітньої політики владних кіл Польської держави на становлення українського націоналізму залишається нез'ясованим до кінця. Головна перешкода у вивченні проблеми – панівна у вітчизняній історіографії думка

про сформованість української нації в міжвоєнний період. Освітня політика польської влади сприймається як провальна априорі, що не відповідає дійсності.

Мета дослідження – встановити характер впливу освітньої політики владних кіл Другої Речі Посполитої на становлення західноукраїнського націоналізму. Термін “націоналізм” вживається у значенні національне самоусвідомлення, хоча робиться наголос на факті впливу освітньої політики на діяльність націоналістичних організацій.

Освітня реформа була однією із найважливіших проблем, що постали перед владою міжвоєнної Польської держави. Декларація польського уряду від 20 листопада 1918 р. проголошувала принцип загальної, світської, безкоштовної освіти. У 1919 р. запроваджено обов’язкове навчання дітей віком від семи до чотирнадцяти років у семирічних загальних (народних) школах. У 1921 р. на всю територію країни поширено поділ на шкільні округи. У лютому 1922 р. сейм ухвалив закон, який доручав створення й утримання загальних шкіл органам місцевого самоврядування. Середню ланку освітньої системи утворювали гімназії.

Істотні зміни у сфері освіти були викликані реформою 1932 року. Закон від 11 березня 1932 р. передбачав, що право вступу до середньої загальноосвітньої або професійної школи дало закінчення шести – а не чотирьох як раніше – класів загальної школи. Восьмирічні гімназії поступилися місцем дволанкової системі – чотирирічним гімназіям і дворічним ліцеям.

Централізація й уніфікація освітніх закладів супроводжувалися полонізацією, тобто запровадженням польської мови навчання, насадженням польського духу в навчанні й вихованні та зростанням кількості викладачів–поляків за рахунок представників інших національностей.

Найважливішим кроком на шляху полонізації освіти стало ухвалення 31 липня 1924 р. закону Владислава Грабського про шкільну освіту. Відповідно до закону утримання національних шкіл покладалося на місцеві громади, а державна підтримка надавалася двомовним (утраквістичним) школам, що виникали в результаті об’єднання місцевих польських і національних шкіл. Закон передбачав проведення плебісциту батьків дітей шкільного віку щодо мови навчання. Однак, численні зловживання шкільної адміністрації, зокрема під час шкільних референдумів 1925 й 1932 років, змушували представників національних меншин звертатися до судових органів Другої Речі Посполитої та міжнародних інституцій. Наприклад, за свідченням селянина Михайла Сабата, шкільна інспекторка замість того, щоб підраховувати голоси батьків за українську мову навчання, зважувала підписані декларації на вазі [9, с. 326].

У міжвоєнний період кількість дітей шкільного віку, які відвідували початкову школу, зросла з 69% у 1921/1922 н. р. до 90,6% у 1938/1939 н. р. [15, с. 375]. У 1937/1938 н. р. із 100 дітей віком від 7 до 13 років відвідувало школу 90, а на українських теренах – 85 осіб [14, с. 944]. Проте, цей показник покращувався за рахунок відкриття утраквістичних і польських навчальних закладів.

Середня освіта вважалася елітарною. Наявність документа про середню освіту означала автоматичне зарахування його власника до еліти суспільства. Отримати середню освіту в Польській державі мали можливість лише діти заможних батьків. Варто підкреслити, що кількість закладів цієї ланки була незначною. Так, у 1938 р. у країні налічувалося 769 гімназій і 604 ліцеї [5, с. 499]. На території українських воєводств (включно із західною частиною львівського воєводства та білоруською частиною Полісся) – 178 гімназій і 161 ліцей [14, с. 944]. Реформа 1932 року обмежила доступ населення до середньої освіти, хоча і сприяла покращенню її якості.

Найяскравіше польський офіційний націоналізм виявився у ставленні влади до проблеми підготовки педагогічних кадрів. У 1919 р. запроваджено учительські семінарії з п’ятирічним курсом навчання. У ході реформи 1932 року їх замінили на педагогічні ліцеї державної форми власності. Реформа супроводжувалася закриттям відповідних закладів національних меншин. Так, українці повністю втратили існуючі інституції (10 учительських семінарій і курсів, із яких 8 були приватними) і не отримали жодного державного ліцею. Лише в 1934 р. сестри Василіянки заснували учительську семінарію, що готувала кадри для дошкільних закладів [14, с. 945–946]. До польських педагогічних ліцеїв українців не приймали. Викладач–українець міг працевлаштуватися лише в суто польських регіонах держави, у той час як у місцях компактного проживання національних меншин працювали педагоги–поляки. Так, у Львівському шкільному окрузі протягом 1918–1939 рр. кількість українських вчителів зменшилася на 20%, а польських зросла на 600% [4, с. 8]. Усуненню неблагонадійних осіб сприяли відсутність чітких критеріїв і принцип таємності оцінювання праці вчителів.

На момент проголошення незалежності у країні діяло 5 вищих навчальних закладів. Поступово їхня кількість зросла до 28. За цим показником Польська держава посіла перше місце серед країн Центрально–Східної Європи. Найбільша кількість цих закладів зосереджувалася у Варшаві – 11, Львові – 5 (без урахування нелегальних українських вишів), Кракові – 4. У 1937/1938 н. р. кількість студентів становила 48 724 особи, з яких 42,3% навчалося у Варшаві, а 19% – у Львові [15, с. 385]. Українські кафедри вищих навчальних закладів Львова були закриті одразу ж після польської окупації міста.

Доступ до вищої – як і до середньої – освіти був обмежений високою платою за навчання, а також необхідністю витратити додаткові кошти на проживання у великих містах. Право навчатися у вищих навчальних закладах мали лише громадяни Польської держави. У непольській молоді, яка прагнула здобути вищу освіту, влада вимагала офіційного визнання польського підданства та виконання військового обов’язку. Якщо рік закінчення середнього закладу освіти не співпадав із роком вступу до вишу, у вступника вимагалася свідоцтво лояльності. Цей документ видавався за місцем проживання й характеризував політичні переконання молодої людини та її рідних [7, с. 7–10; 11, с. 30–31].

Українська громада Другої Речі Посполитої розбудувала досить потужну мережу приватних виховних і навчальних закладів (дитячих садків, народних, середніх і фахових шкіл). Ці установи на теренах Галичини підпорядковувалися Українському педагогічному товариству (створене в 1920 р., у 1926 р. перейменоване на “Рідну школу”). Незважаючи на утиски влади й обмежене фінансування (допомога різноманітних українських організацій та еміграції, пожертвування окремих громадян “на коляду”, “на писанку”, з нагоди сімейних свят), їхня кількість невпинно зростала. Якщо в 1936/1937 н. р. діяло 33 українські приватні народні школи [13, с. 70–71], то в наступному році – 41 [14, с. 946]. В українських приватних народних школах навчалися насамперед діти селян, робітників і ремісників. Певний відсоток становили діти чиновників і священників, а також промисловців і купців [13, с. 73–74].

Попри значні успіхи української громади у формуванні мережі приватних народних шкіл, наприкінці 1930–х рр. із 100 українських дітей, що навчалися в початковій школі, українські (державні та приватні) загальні школи відвідувало приблизно 7% дітей, у той час як утравістичні – 45% і польські – 48% дітей [14, с. 945].

Вагомих результатів було досягнуто на рівні середньої школи: більшість українських середніх навчальних закладів у Другій Речі Посполитій були приватними. Так, у 1931/1932 н. р. у країні діяло 18 українських гімназій, із яких 13 були приватними. У 1937/1938 н. р. співвідношення державних і приватних українських гімназій і ліцеїв становило відповідно 5 і 19, 5 і 16. Цього року в українських середніх школах навчалось приблизно 6 тис. учнів, тобто трохи більше, ніж половина тих українців, які здобували середню освіту. Біля 4 тис. осіб відвідувало приватні українські заклади [14, с. 945–946].

У міжвоєнний період спостерігалось збільшення кількості українських професійних шкіл. Якщо в 1922/1923 н. р. у Галичині налічувалось 6 таких закладів, то в 1938/1939 н. р. – 18. Це 7% від загальної кількості фахових шкіл, що діяли в регіоні напередодні війни [6, с. 10]. Усі українські професійні школи були приватними, за винятком державного рільничого ліцею в Черниці.

Стараннями української громади у Другій Речі Посполитій протягом певного часу діяло 3 українські вищі навчальні заклади: греко-католицька Богословська академія (1928–1944 рр.) і нелегальні Український (таємний) університет (1921–1925 рр.) та Українська політехнічна висока школа (1921–1925 рр.). Найбільша кількість студентів навчалася в підпільних українських вишах у 1921/1922 н. р. Невизнання дипломів цих закладів владою й переслідування студентів і викладачів призвели до їх швидкого закриття.

Отже, у Польській державі спостерігалися позитивні явища в освітній сфері. Це стосується передусім зростання кількості закладів освіти усіх рівнів і ліквідації неписьменності. Освітня політика влади не завадила українській громаді зберегти національну школу, що сприяла формуванню національної свідомості в молодого покоління українців.

Польська влада створила умови для того, щоб представники національних меншин навчалися в державних польських або утравістичних початкових школах. Одночасно, доступ до елітарних середньої та вищої освіти для непольського населення був додатково обмежений. Так, набір представників національних меншин до вишів визначався *numerus clausus* (підстава – закон про вищі школи від 13 липня 1920 р.). Квота залежала від престижу закладу й факультету. Це є свідченням непослідовності політики польської влади. Українець, який отримав початкову освіту в державному закладі та міг бути потенційним поляком, часто позбавлявся доступу до середньої й особливо вищої освіти. Така дискримінація стимулювала зворотний процес – усвідомлення своєї належності до упослідженої української нації.

Заклади освіти у Другій Речі Посполитій не змогли виконати функцію плавильного котла для польської модерної нації. Українське та польське підрастаюче покоління було втягнуте до конфлікту дорослих. Праві організації отримали добру змогу використовувати дітей і молодь для здійснення своїх політичних цілей. Особливо ефективно до політичного життя залучалася студентська молодь.

Навчання студентів–українців у 1910–х – 1930–х рр. було несистематичним, насамперед, через мобілізацію на фронті Першої світової війни, а також через уже згадувані утиски української молоді польською владою та високу плату за навчання. Питома вага студентів не змогла завершити студії. У міжвоєнний період це явище стало масовим. Так, із 1073 студентів, що протягом 1928–1931 рр. навчалися у греко-католицькій Богословській академії у Львові, завершило навчання 116 осіб [1, с. 100].

Проблема професійної зайнятості українців у Польській державі була досить актуальною. Численні українські організації й установи не могли забезпечити робочими місцями усіх бажаючих, а конкуренцію з поляками професіонали–українці не витримували. На початку 1930–х рр. приблизно 80% греко-католицького населення Львова становили особи чотирьох соціально-професійних груп: безробітні – 33,8%, прислуга – 24,5%, молодь, яка вчиться, – 14% і робітники – 6,7%. Частка державних службовців серед українців була незначною (1,9%). Можливості для працевлаштування чоловіків у Львові були значно вужчими, аніж для жінок [8, с. 186].

Соціальна база Організації українських націоналістів (ОУН), у трактуванні Лева Ребета, – це студентська молодь і безробітні, які мали доволі вільного часу, щоб займатися політикою [10, с. 14–16].

Влада Другої Речі Посполитої здійснила низку рішучих кроків на шляху модернізації освіти. Розширення мережі початкових шкіл – найбільший успіх освітньої реформи. Водночас у 1930–х рр. обмежено доступ як польського, так і непольського населення до елітарних середньої та вищої освіти.

Оскільки для непольського населення існували додаткові обмеження в доступі до освіти, освітня система не змогла згуртувати українців навколо Польської держави. Це є свідченням непослідовності політики польської влади та невиробленості концепції польської модерної нації. Польське суспільство не мало

єдиного погляду на цю проблему – згадати хоча б дискусію націонал-демократів і соціалістів – і не змогло запропонувати послідовну асиміляційну політику. Втілена в життя схема залучення іншого через систему освіти була малодієвою. Напруження в українсько-польських відносинах поглиблювалося через дефіцит робочих місць.

Величезним недоліком освітньої політики було ставлення влади до проблеми підготовки й розподілу педагогів.

Існування приватних українських закладів освіти в Польській державі також сприяло усвідомленню своєї національної сутності західними українцями.

Отже, освітня політика владних кіл Другої Речі Посполитої мала величезний вплив на становлення західноукраїнського націоналізму. Залучення молоді до лав правих організацій – логічний результат непослідовності цієї політики та сприйняття українців як неповноцінних громадян Польської держави.

Список використаних джерел

1. Греко-католицька Богословська Академія у Львові в першій трьохлітній своїй історії (1928–1931); Греко-католицька Богословська Академія у Львові. – Львів: “Біблос”, 1932. – 109 с.
2. Грицак Я. Велика пауза // Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст.: навч. посіб. для учнів гуманіт. гімназій, ліцеїв, студ. іст. ф-тів вузів, вчителів / Ярослав Грицак. – 2-ге вид. – К.: Генеза, 2000. – С.166–209.
3. Грицак Я. Страсті за націоналізмом: історичні есеї / Ярослав Грицак. – К.: Критика, 2004. – 343 с.
4. Завгородня Т. Підготовка вчителів для української народної школи Галичини (1919–1939 роки) / Тетяна Завгородня; Прикарпатський ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ: Плай, 1999. – 135 с.
5. Зашкільняк Л. О. Польська республіка в 1918–1939 рр. // Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів / Л. О. Зашкільняк, М. Г. Крикун; Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка; Ін-т істор. досл.; Центр істор. полоністики. – Львів: Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка, 2002. – С.445–507.
6. Кецик У. В. Громадянське виховання учнів українських професійних шкіл Галичини (перша третина XX ст.): автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / Уляна Василювна Кецик; Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2005. – 20 с.
7. Кислий В. М. Українські високі школи у Львові і студентський рух у Західній Україні у I половині 20-х років XX століття / Василь Михайлович Кислий. – Львів: Ред.-вид. відділ при управлінні по пресі, 1991. – 141 с.
8. Лозинський Р. М. Міжвоєнний період // Етнічний склад населення Львова (у контексті суспільного розвитку Галичини) / Роман Мар’янович Лозинський; Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка. – Львів: Вид. центр Львівського нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2005. – С.164–189.
9. Мірчук П. Нарис історії ОУН. 1920–1939 роки / Петро Мірчук; Центр досл. визвольного руху. – 3-є вид., доп. – К.: Українська видавнича спілка, 2007. – 498 с.
10. Ребет Л. Світла і тіні ОУН / Лев Ребет. – Мюнхен: Вид-во “Український самостійник”, 1964. – 111 с. + дод.
11. Семчишин М. У міжвоєнному Львові // 3 книги Лева: український Львів двадцятих–сорокових років: спомини / Мирослав Семчишин; [ред. О. Романів]; НТШ. – Львів, 1998. – С.30–60. – (Мемуарна бібліотека НТШ; Ч.4).
12. Сосновський М. Дмитро Донцов – політичний портрет: з історії розвитку ідеології українського націоналізму / Михайло Сосновський. – Нью-Йорк–Торонто: Trident International, Inc., 1974. – 419 с. – (НТШ; Бібліотека українознавства; Т.33).
13. Стан і діяльність Рідної Школи. 1936–1937. Річне звітання Головної Управи Рідної Школи за час від 1.IX.1936 до 31.VIII.1937. – Львів: Видавнича спілка “Діло”, 1938. – 162 с.
14. Українські землі під Польщею / [П. Герасимович, В. Кубійович, В. Мудрий та ін.] // Енциклопедія українознавства. Загальна частина; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М.

С. Грушевського НАН України. – Репр. вид. – К., 1995. – Т.3. – С.942–949.

15. Brzoza Cz. W niepodległym państwie 1918–1939 // Historia Polski 1918–1945 / Cz. Brzoza, A. L. Sowa. – Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2006. – S.17–490.

References

1. Hreko-katolytska Bohoslovska Akademia u Lvovi v pershim trokhlitniu svoioho istnuvannia (1928–1931). – Lviv: Biblos, 1932. – 109 s.
2. Hrytsak Y. Velyka pauza // Narys istorii Ukrainy: formuvannia modernoi ukrainkoï natsii XIX–XX st. / Yaroslav Hrytsak. – Kyiv: Henesa, 2000. – S.166–209.
3. Hrytsak Y. Strasti za natsionalizmom: istorychni esei / Yaroslav Hrytsak. – Kyiv: Krytyka, 2004. – 343 s.
4. Zavorodnia T. Pidhotovka vchyteliv dlia ukrainkoï narodnoi shkoly Halychyny (1919–1939 roky) / Tatiana Zavorodnia. – Ivano-Frankivsk: Plai, 1999. – 135 s.
5. Zashkilniak L., Krykun M. Polska respublika v 1918–1939 rr. // Istoriia Polshchi: vid najdavnishykh chasiv do nashykh dniiv / Leonid Zashkilniak, Mykola Krykun. – Lviv: Lvivskiy natsionalnyi universytet im. Ivana Franka, 2002. – S.445–507.
6. Ketsyk U. Hromadianske vykhovannia uchniv ukrainkykh profesyinykh shkil Halychyny (persha tretyna XX st.): avtoreferat dysertatsii / Uliana Ketsyk. – Ivano-Frankivsk: Prykarpatskyy natsionalnyi universytet im. V. Stefanyka, 2005. – 20 s.
7. Kyslyi V. Ukrainski vysoki shkoly u Lvovi i studentskyi rukh u Zakhidniï Ukraini u I polovyni 20–kh rokiv XX stolittia / Vasyl Kyslyi. – Lviv: Redaktsiino-vydavnychi viddil pry upravlinni po presi, 1991. – 141 s.
8. Lozynsky R. Mizhvoiennyi period // Etnichniy sklad naselennia Lvova (u konteksti suspilnoho rozvytku Halychyny) / Roman Lozynsky. – Lviv, Vydavnychiy tsentr Lvivskoho natsionalnoho universytetu im. Ivana Franka, 2005. – S.164–189.
9. Mirchuk P. Narys istorii OUN. 1920–1939 roky / Petro Mirchuk. – Kyiv: Ukrainska vydavnycha spilka (Tsentr doslidzhen vyzvolnoho rukhu), 2007. – 498 s.
10. Rebet L. Svitla i tyni OUN / Lev Rebet. – Munich: Vydavnytstvo “Ukrainsky samostiinyk”, 1964. – 111 s.
11. Semchyshyn M. U mizhvoiennomu Lvovi // Z knyhy Leva: ukrainsky Lviv dvadtsiatykh–sorokovykh rokiv: spomyny / Myroslav Semchyshyn. – Lviv: NTSh, 1998. – S.30–60.
12. Sosnovsky M. Dmytro Dontsov – politychnyi portret: z istorii rozvytku ideolohii ukrainskoho natsionalizmu / Mykhailo Sosnovsky. – New-York–Toronto: Trident International, Inc., 1974. – 419 s.
13. Stan i diialnist Ridnoi Shkoly. 1936–1937. Riche zvidomlennia Holovnoi Upravy Ridnoi Shkoly za chas vid 1.IX.1936 do 31.VIII.1937. – Lviv: Vydavnycha spilka “Dilo”, 1938. – 162 s.
14. Ukrainski zemli pid Polshcheiu / I. Herasymovych, V. Kubiovych, V. Mudryi ta in. // Entsyklopediia ukrainoznavstva. Zahalna chastyna. Repr. vyd. – Kyiv: Instytut ukrainskoï arkhеоhrafii ta dzhereloznavstva im. M. S. Hrushevskoho NAN Ukrainy, 1995. – T.3. – S.942–949.
15. Brzoza Cz., Sowa A.L. Historia Polski 1918–1945 / Czesław Brzoza, Andrzej Leon Sowa. – Kraków: Wydawn. Literackie, 2006. – S.17–490.

Shlikhta I. V., Candidate of Historical Science, Associate Professor, Department of Theory and History of State and Law, National Transport University (Ukraine, Kyiv), ira.bts@mail.ru

Educational policy of the interwar Polish authorities as a source of the west Ukrainian nationalism

The West Ukrainian nationalism of the interwar period is a unique phenomenon. This becomes evident to every researcher who considers the great success of the nationalist ideology within the Ukrainian milieu in the Second Polish Republic that has not analogies in the history of the Ukrainian nationalism. The success of this ideology was closely connected with the policy of the Polish authorities particularly in the educational sphere. The educational reform was one of the most acute problems in the interwar Polish state. It is understandable because of: a lasting period of the Polish lands' incorporation to other states that had their own educational systems, a low level of the integration of various Polish regions into the Second Polish Republic, and the existence of numerous – mostly hostile – national minorities with their own educational institutions. The policy of centralization, unification, and polonization of education aimed to educate citizens loyal to the Polish state. However, inconsistent policy and the perception of the Ukrainians as ‘second-rate’ citizens had the opposite effect. The research aims at explaining a nature of interconnections between the educational policy of Polish authorities and the development of the West Ukrainian nationalism.

Keywords: interwar period, Second Polish Republic, Ukrainian nationalism, reform, education.

Шлихта И. В., кандидат исторических наук, доцент кафедры теории и истории государства и права, Национальный транспортный университет (Украина, Киев), ira.bts@mail.ru

Образовательная политика Второй Речи Посполитой как источник западноукраинского национализма

Западноукраинский национализм межвоенного периода является уникальным явлением. Стоит только обратить внимание на факт успешности националистической идеологии в украинской среде Второй Речи Посполитой, не имеющий аналогов в истории украинского национализма. Успех этой идеологии тесно связан с политикой польской власти, в частности в сфере образования. Потребность в образовательной реформе была вполне очевидной, учитывая: длительный период пребывания польских земель в составе других государств с их образовательными системами, недостаточная степень интеграции различных частей страны в единое целое, а также наличие многочисленных, часто враждебных полякам, национальных меньшинств, которые имели собственные учебные заведения. Курс на централизацию, унификацию, колонизацию образования имел целью воспитать лояльных к Польскому государству граждан. Однако непоследовательность политики, вопреки украинцев как граждан второго сорта привели к противоположным последствиям. Цель исследования – установить характер связи между политикой правящих кругов Второй Речи Посполитой в области образования и становлением западноукраинского национализма.

Ключевые слова: межвоенный период, Вторая Речь Посполитая, украинский национализм, реформа, образование.

* * *

УДК 930:929:94

Волкова О. Ю.
аспірантка кафедри історії
для гуманітарних факультетів, Київський
національний університет ім. Тараса Шевченка
(Україна, Київ), kshavolkova@gmail.com

БІОГРАФІЧНИЙ НАПРЯМ ДОСЛІДЖЕНЬ У СУЧАСНОМУ ДЕКАБРИСТОЗНАВСТВІ

Представлено огляд робіт пострадянських істориків, які досліджували біографії декабристів. Актуальність дослідження пов'язана із тим, що вивчення руху декабристів на сучасному етапі переживає друге народження. Інтерес суспільства до представників повстання 1825 року, прагнення побачити реальну, а не напівлегендарну біографію його ключових фігур формують соціальне замовлення перед спільнотою дослідників. Метою даної статті є визначити ключові напрями досліджень біографій декабристів у роботах пострадянських істориків. В рамках даної мети ми пропонуємо вирішити наступні завдання: 1) окреслити основні роботи декабристознавців, які торкалися питання наукових біографій декабристів; 2) проаналізувати погляди сучасних дослідників на діячів повстання 1825 року; 3) встановити причини відновлення інтересу до проблеми та визначити аспекти, які викликають зацікавленість українських та російських істориків кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Ключові слова: декабристи, рух, повстання 1825 року, біографія, П. Пестель, С. Волконський, К. Рилев, С. Трубецький, В. Раєвський.

Починаючи з кінця ХІХ – поч. ХХ століття біографічний напрям досліджень займає одне із провідних місць в декабристознавчій літературі. До цього жанру зверталися дослідники, роботи яких на сьогоднішній день стали класичними. Серед найвідоміших авторів даного наукового напрямку слід назвати роботи М. П. Павлова–Сільванського [1; 2] про П. І. Пестеля, Н. А. Котляревського [3], В. І. Маслова [4] про К. Ф. Рилєєва та інші.

Важливою віхою у розвитку наукового напрямку стала публікація книжок, присвячених представникам руху декабристів в серії “Полярна зірка”. У даних роботах значна увага приділялася опублікуванню джерел, однак в кожному із томів був представлений не великий за обсягом біографічний нарис.

Після жовтневих і лютневих потрясень 1917 року вивчення та дослідження біографій учасників руху декабристів, під тиском радянської тоталітарної влади повністю революціонізується. Лідерів та учасників

декабристських таємних організацій виставляли в ті часи як щирих захисників знедолених народних мас Росії. Проте, попри заангажоване бачення проблеми, слід зазначити, що декабристознавці зазначеної пори просто не мали права писати по-іншому. Цінність здобутків радянських декабристознавців, перш за все відображається у нагромадженні, виявленні та публікації архівних та рукописних матеріалів.

Сучасний біографічний напрям у декабристознавстві представлений як і ґрунтовними монографіями, які повністю переосмислюють роль особистості в історичному процесі так і невеликими дослідженнями які ставлять собі за мету відобразити “білі плями” у біографії представників руху декабристів. На жаль, на сьогоднішній день немає загальноприйнятого переліку осіб які належали до таємних організацій які здійснили спробу державного перевороту у грудні 1825 року.

Серед ґрунтовних робіт пострадянських дослідників біографічного напрямку у декабристознавстві слід згадати про науковий доробок доктора історичних наук, професора московського університету Володимира Олександровича Федорова. Історик, працюючи над біографією одного з організаторів Петербурзького філії Південного товариства Петра Миколайовича Свистунова, детально розглянув два плани царевбивства і роль в них декабриста. Аналізуючи світогляд П. М. Свистунова, В. О. Федоров прийшов до висновку, що напередодні повстання стався “перелом в його поглядах, він зарядився скептицизмом” [5, с. 45].

На основі нових архівних документів, доктор історичних наук, професор Григорій Дмитрович Казьмирчук та Руслан Станіславович Вавренюк дослідили суперечливу оцінку декабриста Євгена Оболенського у період підготовки та проведення Великої реформи 1861 р., зробивши висновок, що він залишився вірним своїм політичним переконанням [6]. Дослідниками було і встановлено дату народження декабриста.

Помітним явищем у сучасному декабристознавстві стала низка біографічних робіт російської дослідниці, доктора історичних наук Оксани Іванівни Киянської. Перший науковий доробок авторки був присвячений Павлу Івановичу Пестелю – лідеру південного товариства, одного із найзагадковіших та неоднозначних особистостей в історії Росії. Заслугою дослідниці стало запровадження до наукового обігу великої кількості джерел. Також особливістю дослідження стало визначення оточення П. Пестеля, яке вплинуло на формування його особистості. Істориком також було піднято питання про негативні емоції сучасників пов'язаних з його особистістю. О. Киянська вважає, що Пестель раніше за інших усвідомив, що здійснення високих ідей таємних товариств неможливе без використання брудних дій, адже змова не могла відбутися без фінансової підтримки, а революція не могла бути успішною без нейтралізації вищих начальників, які контролюють значні військові з'єднання [7, с. 339]. Відгуки науковців на дану роботу досить різні, одні визначають її як непрофесійну [8], інші вважають, що дана монографія поповнить фонд золотої літератури декабристознавства [9].

О. Киянська приділила значну увагу і конспіративній діяльності Павла Пестеля [10]. Оксана